

ЦАНКОВ, Кирил (*В. Търново, България*)

ЗА ИМЕНАТА НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ

Comments on Bulgarian anthroponymy in Bessarabia

Professor Kovachev's apex of research is indisputably his Dictionary of Etymology and Frequency of use of proper names. The valuable information collected in this work can be a starting point for new research in the field of anthroponymy. This particular study presents the observations on proper and family names of Bulgarians in some settlements in Southern Moldova.

Keywords: proper names, family names, Russification, Bulgarians, Gagauz

Проф. Н. Ковачев безспорно е едно от големите имена в ономастиката. Неговото място е непосредствено след създателите на българската ономастика като научна дисциплина – академиците Владимир Георгиев и Иван Дуриданов и професор Йордан Заимов. Това обаче не му попречи в много отношения да бъде пръв – той написа първия учебник по българска ономастика, създаде и школа около себе си, чиито представители проведоха многобройни теренни изследвания по цялата територия на страната (вж. Ангелова-Атанасова 2006: 316).

Всичко започна с един кръжок, ръководен от проф. Н. Ковачев, в който членуваше и авторът на тези редове, и многобройните курсови и дипломни работи по проблеми на топонимията и антропонимията. Защитите на дипломни работи с научен ръководител проф. Ковачев се провеждаха в най-големите зали на университета, при тържествена обстановка, на която дори съвременните докторанти, защитаващи своите докторски дисертации, могат само да завиждат. Работата в този кръжок изигра решаваща роля за мен, а и не само за мен, да се насоча към научна работа в областта на българското езикознание. А първите ми

публикации, излезли в полското списание „Ономастика”, бяха извадки от дипломната ми работа с научен ръководител тогавашния доцент Н. Ковачев (Цанков 1980, 1981)

Неусетно бе натрупан богат ономастичен архив, който се съхранява и обработва в създадения пак от проф. Ковачев Център по българска ономастика. След време се появиха и други научни звена, занимаващи се с ономастика (в София, Шумен, Благоевград и Пловдив), но нашият Център си остава не само първият в хронологически ред, той е и с най-сериозни приноси в изследването на българската топонимия, като голяма част от научните трудове, разработени от членове на творческия колектив, а и от други автори, вече са издадени, други се подготвят за печат.

Н. Ковачев е автор на около 600 публикации, като първите му значителни трудове излизат още преди да започне университетската му кариера (вж. напр. Местните названия от Севлиево. С., 1961); освен това той се проявява и като поет и преводач. Върхът на неговата научноизследователска дейност обаче е Честотно-етимологичният речник на личните имена (1995). Информацията, събрана в този речник, е особено полезна и за любопитния читател, и за изследователя ономаст, защото дава ясна представа за българския антропонимен фонд, за етноопределящите български имена, а и за чуждите влияния, модните увлечения и съвременните тенденции при именуването на българите. А като се знае колко е чувствителна антропонимната система (особено женските лични имена) към всевъзможни промени, назрява вече необходимостта от ново разширено и допълнено издание на този речник, което ние, учениците и последователните на проф. Ковачев, сме длъжни да подготвим, за да отразим всичко ново, случило се с българските лични имена през последните 20 години.

Именно този речник ми даде идеята за моето научното съобщение.

Но и тук е нужна малко предистория. В периода 2000–2004 г. бях лектор по български език и култура в Комратския държавен университет, Молдова. Студентите ми (от специалността „Българска и молдовска филология”) бяха предимно етнически българи от селища с преобладаващо българско население. Този факт ми позволи да възложи на някои от тях курсови и дипломни работи по модела на онези, които проф. Ковачев даваше на студенти от Великотърновския университет. За съжа-

ление, курсовите работи изчезнаха при едно преустройство на кабинета, в който се помещаваше Катедрата по българска филология, но дипломните работи, 4 на брой, бяха съхранени. Ето и списъка на работите:

Полина Домусчи. Личните и фамилните имена на родените в с. Твърдица в периода 1951–2002 г.;

Лидия Романчук. Личните и фамилните имена на родените в с. Тараклия в периода 1901–1950 г.;

Марина Коджабаш. Личните и фамилните имена на родените в гр. Тараклия в периода 1951–2002 г.;

Олеся Бебик. Личните и фамилните имена на родените в с. Кирсово в периода 1951–2002 г.

Твърдица и Кирсово са големи села с население по 6800 души (2006 г.), а населението на Тараклия е 13 700 ж. Етническият състав и на трите селища е над 90% български. Малко по-особено е положението в Кирсово, където 49% от хората се самоопределят като българи, а 47% – като гагаузи. Гагаузите са лингвогрупа на българския народ (Балкански 2005: 89), които, както и останалите българи, са бежанци от Източна България. В битово отношение не се различават особено от останалите българи, дори нещо повече – придържат се по-здраво към традициите. По отношение на именуването с лични имена разлика няма – те също са православни християни, както и останалите българи. Налице е само едно различие при фамилните имена, и то е сравнително ново явление, което започна да се разширява с осъзнаването на гагаузите като отделен етнос в Молдова и Украйна, и особено в Гагаузката автономна територия (Gagauz egi), в чийто състав влиза и с. Кирсово. Наставката *-ов* започна да се заменя с *-огло*, със същото значение като турското *-оглу* ‘син на...’. Тази замяна става по същия начин, както се случи и в Македония, където започнаха да добавят *-ски* към традиционните български фамилии на *-ов* (*Стоянов > Стојановски*, дори и *Стојаноски*).

Ето няколко „гагаузки” фамилни имена от Кирсово: *Кристиогло*, *Добриогло*, *Танасогло*, *Никологло*, *Ворникогло*, *Аврамогло*, *Мишиогло*, *Кирякогло*, *Костиогло*, *Стояногло*, които съществуват успоредно с *Добров*, *Танасов*, *Николов*, *Аврамов*, *Стоян* и *Стоянов*, *Ворники* и *Ворников*. От примерите ясно се вижда, че тюркската наставка е прибавена към

българска или към гръцко-латинска именна основа, битуваща в антропонимната система на българския език.

Всъщност, фамилните имена на *-ов* не са особено често срещани при бесарабските българи (64 от общо 250 регистрирани ФИ в Кирсово, докато имената на *-огло* са 17). Наличието на тази наставка (в Бесарабия) е по-скоро белег за русификация и за руска етническа принадлежност, отколкото за българщина. Причината е в това, че масовата имиграция на българите в Бесарабия изпреварва налагането на *-ов* като фамилно-именна наставка на територията на България.

В замяна на това в с. Кирсово се поддържат уникални за българското езиково землище фамилни имена на *-чен* (*Нейковчен, Раковчен, Златовчен*), които по същество са отойконимни – от имената на българските селища (балкански махали), от които са тръгнали родоначалниците на съответните родове (*Нейковци, Златовци, Раковци*). Повечето от останалите фамилни имена, са безсуфиксни (*Арнаут, Балан, Богдан, Браснибрада, Варбан, Гюзел, Драган, Дюлгер, Топал, Хаджи, Козар, Чолак*; в Комрат едно от най-често срещаните фамилни имена е *Болгар*).

Тук обаче основна е темата за личните имена – доколко са подложени на чуждо влияние, съответно – доколко могат да бъдат етноопределящи, т.е. един или друг носител на определено лично име да бъде разпознат именно като българин, а не като руснак, украинец, молдованин и т.н. За личните имена на бесарабските българи трудно може да се каже такова нещо. Защото русификацията е отдавна течащ процес при тях (вж. напр. Парзулова 2007: 282–290). В постсъветското пространство русификацията бе последвана от украинизация, румънизация и др. под. (Цанков 2006: 407).

Самата русификация се извършва по два начина:

1. чрез формална модификация, като българският вариант на едно общо за двете антропонимни системи име се заменя от руския. Така *Васил* става *Василий*, *Алекси* – *Алексей*, *Никола* – *Николай**, *Георги* – *Георгий*, *Димитър* – *Дмитрий*, *Василка* – *Василиса*, *Стефан* – *Степан*; *Светла* – *Светлана*, *Стефка* и *Стефана* – *Степанида* и т.н.

2. чрез пълна замяна, като етноопределящите български имена (*Стоян, Цветан, Гургана, Пена, Рада*) се заменят от предпочитани в руската антропонимна система имена (*Сергей, Юрий, Виталий, Алла*,

Альона, Наталъя, Татяна). По отношение на традиционните имена от източноправославния именник това става чрез смяна на предпочитанията: от почитани в България календарни светии към светии от руския православен именник.

Тук интересна би била съпоставката на първите 20 единици от честотните списъци на личните имена в Речника на Н. Ковачев и в споменатите дипломни работи.

На първо място прави впечатление абсолютното единство по отношение на имената *Иван* и *Мария*. Те навсякъде са на първо място. Това единство обаче не доказва нищо друго, освен факта, че тези две имена са на първо място по честота и в българската, и в руската антропонимна система. По-подходящи за съпоставка са други имена, за които можем по-определено да кажем, че са предпочитани в българската и съответно в руската антропонимна система.

Така например виждаме, че в периода 1901–1950 г. в Тараклия между първите 20 имена са попаднали *Йордан, Стефан, Тодор, Стоян*. Освен това срещаме и две имена (на 16. и 17. място), които не са посочени между първите 20 в списъка на Н. Ковачев, но правят впечатление като характерни български (*Йовчо* и *Марин*). Между първите 20 женски имена пак в Тараклия до 1950 г. срещаме *Иванка* (на второ място!), *Василка, Тодорка, Йорданка*, а също така *Гергана* и *Калина*. След 1950 г. тези имена сякаш изчезват или се появяват тук-таме в единични случаи.

Иначе, ако съпоставим таблиците, ще видим, че съвпаденията варират при мъжките лични имена между 7 (Тараклия и Твърдица след 1950 г.) и 11 (за периода 1901–1950 г.), а за женските – между 3 и 5.

Беглият поглед върху посочените в разглежданите дипломни работи данни показва, че русификацията в антропонимната система на българите в Бесарабия, която е започнала още с идването им в тогавашна Русия, е в своя краен стадий. От списъка на имената трудно може да се разбере, че става дума за население, което е повече от 90 процента българско. Преобладават имена, които са общи за българи и руснаци, а етноопределящите български имена са някъде в периферията на антропонимния състав. Особено силно е русифицирането след края на Втората световна война, когато Молдова е присъединена към СССР. Вярно е, че от 1990 г. Република Молдова е независима държава, но в нейните предели сега

съществува едно ново противопоставяне – на „рускоезичните” срещу „румънскоезичните” и местните българи в своето мнозинство са въввлечени на страната на „рускоезичните”. По тази причина още дълго време ще бъде поддържана руската традиция при именуването. Не бива да пренебрегваме обаче и другата тенденция – бесарабските българи отдавна вече не са изолирани от българската метрополия и поддържат много по-тесни контакти с нея, а това не може да не се отрази и върху антропонимията. Която и тенденция да надделее, в личните документи на тези хора имената им ще се записват на латиница в техния румънски вариант.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Съпоставителна таблица на двайсетте най-често срещани имена в Речника на проф. Н. Ковачев и в четирите дипломни работи

МЛИ

Н. Ковачев ЧЕРЛИ	Тараклия 1901– 1950	Тараклия 1951–2002	Твърдица 1951–2002	Кирсово 1951–2002
1. Иван	Иван	Иван	Иван	Иван
2. Георги	Георги	Николай	Петър	Петър
3. Димитър	Петър	Василий	Георгий	Васил
4. Петър	Никола	Александър	Николай	Дмитрий
5. Христо	Димитър	Пьотър	Степан	Георгий
6. Николай	Йордан	Сергей	Феодор	Степан
7. Тодор	Васил	Виталий	Дмитрий	Илья
8. Йордан	Стефан	Георгий	Александър	Феодор
9. Стоян	Тодор	Дмитрий	Константин	Николай
10. Васил	Савва	Евгений	Захарий	Александър
11. Стефан	Стоян	Андрей	Илия	Михаил
12. Ангел	Симон	Олег	Владимир	Сергей
13. Никола	Яким	Владимир	Виталий	Константин
14. Атанас	Данил	Денис	Сергей	Родион
15. Илия	Илия	Максим	Василий	Владимир
16. Асен	Йовчо	Павел	Михаил	Семьон
17. Кирил	Марин	Вадим	Данил	Захарий
18. Красимир	Михаил	Юрий	Савелий	Христофор
19. Александър	Игнат	Алексей	Виктор	Сава
20. Емил	Тимофей	Михаил	Афанасий	Виктор

ЖЛИ

Речник	Тараклия 1901–1950	Тараклия 1951–2002	Твърдица 1951–2002	Кирсово 1951–2002
1. Мария	Мария	Мария	Мария	Мария
2. Иванка	Иванка	Анна	Параскева	Ана
3. Елена	Василка	Наталья	Анна	Елена
4. Марийка	Стефана	Татяна	Домна	Ратяна
5. Йорданка	Валентина	Екатерина	Елена	Екатерина
6. Ана	Тодорка	Ако	Сирмия	Фина
7. Пенка	Никола	Илиян	Блеса	София
8. Надежда	Йорданка	Норна	Илиян	Ивана
9. Радка	Гаргана	Светлана	Нрелия	Параскева
10. Анка	Варвара	Олга	Николета	Василка
11. Стоянка	Митана	Людмила	Агулина	Валентина
12. Станка	Фаня	Валентина	Ада	Наталья
13. Василка	Калина	Марина	Полина	Марина
14. Емилия	Керана	Галина	Галина	София
15. Виолета	Кена	Лилия	Надежда	Нина
16. Донка	Каталина	Олеся	Людмила	Ирина
17. Росица	Нина	Марианна	Марианна	Надежда
18. Цветанка	Надежда	Альона	Екатерина	Раиса
19. Маргарита	Каталина	Вера	Алеона	Евдокия
20. Тодорка	Светлана	Александра	Светлана	Елисавета

Библиография

- Ангелова-Атанасова 2006:** М. Ангелова-Атанасова. Приносът на професор Николай Ковачев и Центъра по българска ономастика при Великотърновския университет за развоја на българската ономастика. – В: Восточноукраинский лингвистический сборник, вѣп. 10, 2006, с. 313–321.
- Балкански 2005:** Т. Балкански. Кавказките бѣлгари. В. Търново, 2005.
- Ковачев 1995:** Н. Ковачев. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. В. Търново, 1995.
- Парзулова 2007:** М. Парзулова. Русификация на българската антропонимна система в Украйна. – В: Научни приноси в памет на професор Константин Попов. В. Търново, 2007, с. 282–290.
- Цанков 1980:** К. Цанков. Акцентна система на българските лични имена. – В: *Onomastica XXV*, 1980, с. 161–172.
- Цанков 1981:** К. Цанков. Статистически наблюдения върху личните имена на родените в един малък български град прес последните осемдесет години. – В: *Onomastica XXVI*, 1981, с. 226–234.
- Цанков 2006:** К. Цанков. Българските фамилни имена в Комрат и района. – В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали, т. 9. Одеса, 2006, с. 405–411.

Доц. д-р Кирил Цанков, преподавател по съвременен български език във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“; znak94@abv.bg